

Førstefangstfesten for småbørn – en overset overgangsrite

Af Regitze Margrethe Søby

Vi skal tilbage til den 27. juni 1965, og scenen er den lille klippeø Uvingassoq, der betyder »den skrå«. Det er en af de mange småøer i den sydlige del af Melvillebugten, der ligger ca. 30 km nord for Kuvdlorssuaq, den nordligste bygd i Upernavik-distriktet.

To familier fra Kuvdlorssuaq lå i telt og var i dette forår i månederne maj – juni faste beboere på Uvingassoq. Det drejede sig om Nukâraq og Mine med fire børn og Thomas og Benedikte med tre børn. Jeg tilbragte denne periode med dem. Endvidere kom der jævnligt besøgende fra Kuvdlorssuaq, der opholdt sig i kortere eller længere tid hos os.

Den dag – altså den 27. juni 1965 – var Nukâraq's og Mines ældste søn Kalâq og en ung fanger fra Kuvdlorssuaq taget på útoq-fangst, men de kom senere hjem uden bytte.

Nukâraq var ikke hjemme. Han befandt sig ude ved iskanten og lod vente på sig, og hans kone begyndte at blive ængstelig for ham. Han var nemlig kørt af sted med sin slæde og hunde for nogle dage siden.

Der herskede en noget mat stemning på den lille boplads, da han pludselig dukkede op; men det viste sig, at han havde haft heldet med sig på sin fangstur. Udbyttet var en narhval med en lang fin stødtand, og det store dyr var endda med foster. Nu kom der pludselig liv i alle, og høje glade råb lød fra kvinder og børn over denne begivenhed. *Mátak* – den rå hud – blev i store flager båret op til teltene, og alle tog straks, forsynet med ulo'er og knive, med liv og lyst fat på denne delikatesse. Derefter fulgte kaffedrikning i begge telte, og Nukâraq, dagens foreløbige midtpunkt, måtte i malende detaljer beskrive jagtens forløb. Det var første gang, at han helt alene havde fanget en narhval ved iskanten. Et stort stykke *mátak* blev foræret til Thomas og Benedikte i teltet ved siden af.

Kort tid efter lød der et råb fra nabo-teltet »*qavko*«, en invitation til alle tilstedeværende om at komme ind på besøg. Da jeg trådte ind i teltet, så jeg til min overraskelse, at narhvalens foster var anbragt på en flad sten direkte på gulvet. En kniv lå ved siden af. Alle de

Den ét-årige Simon, bovedpersonen i den skildrede symbolske førstefangstfest, på skødet af sin mor. Uvingassooq nord for Kuuvdlorssuaq. Fot.: Regitze Margrethe Søby.

besøgende bøjede sig ned, skar en ganske lille bid af dette foster og fortærede det råt, og samtidig bemærkede de, at det smagte herligt.

Dette narhvalfoster blev nemlig anset for at være »Simons førstefangst«; Simon var Thomas's og Benediktes ét-årige søn. Det var derfor vigtigt, at alle tilstedeværende på den lille boplads på Uvingassooq fik smagt en bid af dette foster, og at de samtidig gav det en positiv og rosende omtale. Så ville drengen nemlig senere i livet få held og lykke med fangsten og blive en stor narhvaljæger. Den lille fyr, begivenhedens midtpunkt, sad henrykt og troned på brikken i teltet. Efter dette symbolske måltid på narhvalens foster – det blev forøvrigt

slet ikke spist op – var der kaffedrikning, mens snakken gik livligt.

Jeg fik at vide, at den ceremoni, jeg havde iagttaget og deltaget i, var en gammel skik fra forfædrene. Dette symbolske måltid kunne også blive afholdt på fostre af hvalrosser og større sæler som klapmyds og remmesæl, men ikke på fostre, der stammede fra mindre sæler (netsider).

Morsomt nok nævner Kaj Birket-Smith fra Chipewyan-indianerne i arktisk Canada: »— caribou foetus is a favourite dish; beaver and bird foetus are also mentioned among the delicacies«. (K. Birket-Smith 1930, s. 32).

I Østgrønland var det skik at give et sælfoster en ceremoniel drik af fersk-

vand: »A hunter who catches a gestating seal must, when it is flensed, give the foetus water to drink, in order that the soul of the seal may conceive a desire to be caught by the hunters in the house where it is given water. For seals suffer from thirst«. (H. Ostermann 1938, s. 193).

Forøvrigt var det mange steder almindeligt at overlade fostre af nedlagte fangstdyr (f.eks. sæler) til børnene som legetøj.

På Uvingassoq blev det rituelle måltid, som allerede nævnt, afholdt på et narhvalfoster, symbolet på lille Simons førstefangst. Dette foster har ganske givet repræsenteret hele narhvalen, den narhval, som drengen forhåbentlig senere hen i livet ville komme til at nedlægge.

Den skildrede episode minder således slående om en typisk eskimoisk overgangsritus, nemlig en drengs første sælfangst. Denne begivenhed blev i alle eskimosamfund fra Grønland til Alaska markeret ved, at hele bopladsbefolkningen tog del i et fællesmåltid, hvor førstesælens kød blev delt ud under stor festivitas. Denne eskimoiske ritus betonedede gensidighedsprincippet og den sociale solidaritet. En drengs førstefangst blev kaldt *pernarneq*, der egentlig betyder »det man gør for første gang«.

Førstefangstriten var i det hele taget også almindeligt udbredt blandt de nordamerikanske indianerstammer, hvilket fremgår af George A. Pettit's udmærkede artikel: »Primitive Education in North America«: »Each animal killed had to be brought back to camp, and the young hunter could not partake of it

himself, but had to sit in state while other feasted and figuratively or literally sang his praise«. (G. A. Pettit 1946, s. 76).

Hvorvidt finder man denne symboliske førstefangstfest før småbørn udbredt i andre eskimogrupper? Forekommer den andre steder? – Ja, går man den meget omfangstrige litteratur om eskimorne igennem, er der ikke mange oplysninger at hente. Nogle få eksempler er jeg dog stødt på, og disse skal omtales her:

*Peter Petrussens beretning
fra Kangâmiut,
Sukkertoppen distrikt*

*Træk fra livet ved Narssarmit
omkring 1850*

»Min bedstemor, der var født i 1843, fortalte ofte om den rigelige fangst. Min bedstemor var født og opvokset ved Timerdlit, hvor hun boede, indtil hun blev gift med en Kangâmiutmand«.
— — — Han fortæller videre, at når folk om foråret havde fået tørret sælkød og hvidfiskekød, tog de, når renjagtsæsonen nærmede sig, ind i Kangerdlugssuatsâq (Evighedsfjorden), når netsiderne blev fede, hvor folk så samlede spæk. Under opholdet der i fjorden borttog kvinderne kun kød nok af de nedlagte fangstdyr til, at de havde tilstrækkeligt at spise, måske bryststykkerne. De flænsede spækket og skindet fra og lod derefter skroget flyde med strømmen. Peter Petrussens bedstemor sagde engang, at hun har set et sådant skrog blive samlet op igen. Det var dengang, man havde yndlingsbørn.

Ved Igimagssaq var de netop i gang med at lade friskt kød flyde med strøm-

Børnene får ofte frosne af nedlagte fangstdyr som legetøj. Fot.: Regitze Margrethe Søby, Kuvdlorssuaq.

men i Evighedsfjordens typiske indadgående vind. En familie, der havde teltet ved Kangigdlínguit, indbød til gilde. Ægteparret havde en søn, der lige var begyndt at gå. De nævnte drengen ved navn og føjede til, at man ville feste over hans første sæl. »Bed folk komme«! De gik så til teltet og nåede frem, netop som kødet til gildet skulle serveres, og der manglede ikke på noget, og så kom forklaringen.

Den indadgående vind førte et skrog bort fra Kitdlínguit tæt op ad stranden. Da drengen så den, havde han taget sin legetøjsharpun og gik ned til stranden,

og da den nåede op til ham, havde han harpuneret den. Da han harpunerede den, samlede forældrene skroget op – til trods for alle de skrog, de selv smed ud – og lavede en fest over det. Ja, således fejrede man det.

Denne beretning har professor Robert Petersen velvilligt stillet til rådighed.

Barselsgilde for en dreng i Angmagssalik

Den næste beretning om denne første-fangstfest for småbørn finder vi hos Knud Rasmussen, der på sin 4. Thule-

ekspedition i 1919 tilbragte sommeren i Angmagssalik og der fik indsamlet et rigt folklorisk materiale. Resultatet af denne indsamling findes publiceret i det første bind af det store trebindsværk »Myter og Sagn fra Grønland« (1921).

I bogens indledende afsnit »Eskimoisk Mytologi. Bidrag til Forstaaelsen af Østgrønlandernes religiøse Forestillinger« giver Knud Rasmussen en levende skildring af barselsgildet for en dreng:

Når en dreng blev født, kunne en person kyndig i trolddom give det en særlig amulet – *ukutsuk* – en sælsnude, som blev syet til toppen af barnets hætte. Fra fødslen af blev barnet således i stand til at overvinde *tupilait* – farlige ulykkesdyr. Til gengæld måtte drengen overholde en hel del taburegler med hensyn til sin føde, og det kunne til tider være besværligt.

For en dreng, som ved fødslen var blevet forsynet med en *ukutsuk*-amulet, var der en slags barselsgilde, og i løbet af de følgende år skulle der holdes festmåltid ved specielle lejligheder. Så snart fødsels- og navneceremonierne var overstået, og drengen havde modtaget en *ukutsuk*-amulet, ville faderen lade en hel sæl bringe ind fra sit nærmeste vinterdepot. Sælen blev flænset af jordermoderen og blev kaldt »drengets førstefangst«. Når de blev flænset, blev det gjort på en særlig måde, som altid blev observeret senere, når drengets egen fangst blev flænset. Sælen blev således anset for at være den nyfødtes egen fangst, og det var faderens ønske, at gæsterne virkelig skulle tro det.

Spækket på sælens bug blev skåret i

mindre firkanter med skindet siddende på. Hver eneste tilstedeværelse i huset, både voksne og børn, skulle have et stykke. Disse *támorassát*, tyggestykker, blev uddelt af drengets far, og han ledsagede denne gave med følgende ord til hver enkelt:

»Dette er min søns førstefangst! Dette er virkelig min søns første sæl«!

Østgrønlanderne spiste mange slags planter syltede i spæk. Det var imidlertid reglen med spækket fra en nyfødt drengets førstefangst, at det ikke måtte spises med planter og bær før tre dage efter, at sælen var flænset. Dette blev siden overholdt med alle de sæler, en mand med en *ukutsuk*-amulet fangede i livet.

Når alle spækstykkerne var fordelt, sagde faderen:

»Nu må I spise sælen! Spis den helt op! Dog må ingen ben gnaves eller tygges i stykker«!

Grunden til dette var, at den samme sæl blev fanget af drengen hele livet igennem. Derfor måtte denne sæls skelet endelig ikke beskadiges. Dyrene blev nemlig anset for at være udødelige ligesom mennesker, og man mente, at den første sæl, en dreng nedlagde, altid ville holde sig til ham og lade sig fange igen og igen af ham.

Denne ceremoni med en nyfødts førstefangst blev gentaget, hver gang drengen skulle have nye klæder, indtil han blev så stor, at han kunne tage ud med fangerne. Derefter var der fest, når den unge fanger virkelig nedlagde det første af hvert fangstdyr: en måge, en edderfugl, en fjordsæl, en klapmyds, en narhval, en bjørn o.s.v. (Knud Rasmussen 1921, s.38; H. Ostermann 1938, s. 182).

Det sidste eksempel, jeg kan give på den symbolske førstefangstfest for småbørn, skyldes ligeledes Knud Ras-mussen, og det stammer fra den 4. Thule-ekspedition. Det drejer sig om et sagn, der er skrevet ned på dansk i et kollegiehefte, og det er først for nyligt blevet publiceret i bind III af »Inuit fortællinger. Grønlandske sagn og myter« (1981).

*Angortôq, storfangeren
(Angmagssalik)*

Der var engang en gammel mand, der hele sit liv havde ønsket at få en søn; men hans kone kunne ikke blive frugtsommelig. Tilsidst begyndte det at gå tilbage for ham, idet hans fangstdygtighed blev mindre med årene.

»Ak, om jeg kunne få en søn, skulle han blive fyldt med *serratit*«.

Men som årene gik, hændte det virkelig, at hans kone blev frugtsommelig. »Bare det nu ikke bliver en pige«, sagde den gamle. Han ville så gerne have en dreng, der kunne hjælpe dem med fangsten, når de blev gamle.

Så fik konen fødselsveer, og da hun fødte, blev det, som manden ønskede, en dreng. *Qaluvâ*. – Det kan nok være, at han tog mod ham med åbne arme. Endelig fik han da en medhjælp, og han fremsagde alle de trylleviser over ham, som han kunne. Hver gang han havde givet ham en ny *serrat*, *pisânisersorpâ*, d.v.s. gjorde han madgilde for sine husfæller, tog ind hele sæler, klapmydser eller tørret kød, og der blev festet og spist, for at sønnen kunne blive stærk og usårlig. Da han første gang voksede fra sit barnetøj og måtte have en ny dragt,

blev der slæbt en hel klapmyds ind: »Det er hans fangst. Han har dræbt den med sin lille harpun, – og siden hen når han bliver voksen, skal hans fangstdyr vokse i samme forhold. Så stor denne klapmyds er til en nyfødt, så stor skal i tilsvarende grad hans fangstdyr blive, når han bliver mand. Hans navn skal være *Angortôq* – ham med de store fangstdyr – – –«.

Og derefter følger en skildring af alle Angortôq's bedrifter som storfanger, både som dreng og siden som voksen mand, om alle de forunderlige og farlige dyr, det lykkedes ham at nedlægge ved sit mod, sin kløgt og snarrådighed. – Fortællerens navn er desværre ikke oplyst.

Vi ser altså, at i dette sagn kom dren-gen til verden på et særdeles belejligt tidspunkt. Et ægtepar havde, fra de blev gift, ønsket sig en søn, og de var nu ved at blive gamle. Så skete den glædelige begivenhed langt om længe. Konen blev frugtsommelig og fødte en dreng, og deres hedeste ønske gik dermed i opfyldelse. Drengen ville sikre deres til-værelse og give dem en tryk og ubekym-ret alderdom.

*Træk, der minder om den
symbolske førstefangstceremoni
for småbørn*

I Thule-distriktet har jeg flere gange spurgt efter forekomsten af den symbol-ske førstefangstfest for småbørn, men har hver gang fået det svar, at den skik kendte man ikke noget til. Dog blev det oplyst, at kommer en fanger hjem med en sæl, så kan han sige, at denne er hans søns fangstbytte.

I Savigsivik nedlagde en fanger i foråret 1981 en narhval med foster, og han erklærede da, at dette foster var hans fireårige søns, Qâvigarssuaq's førstefangst. Dette har jeg fået at vide i min brevveksling med folk i Savigsivik.

I sommeren 1981 fik jeg i Kuvdlorssuaq i Upernavik-distriktet oplyst følgende: En fanger kan tage en lille drengs klæder med sig på slæden, når han drager ud på fangst. Byttet bliver da tilskrevet barnet. Har fangeren held på jagten, siger han, at det er hans lille søn, der har fået fangst.

Den sommer fejrede et ungt par i Kuvdlorssuaq, Otto og Beate Danielsen, deres søn Moses's fødselsdag i begyndelsen af september måned. Det skete på sædvanlig vis med kaffe til alle stedets beboere. Gæsterne kom holdvis i løbet af dagen. På bordet stod en skål fuld af sortebær – *paornat*. Det var deres lille piges »første bær«. Dermed hentydede de til et tre uger gammelt spædbarn, som lå intetanende i vuggen. Alle besøgende, både børn og voksne, smagte på bærene, men spiste kun ganske få af dem. Flere kom med en bemærkning om, at det smagte vældig godt.

Konklusion

Overgangsriter har til alle tider i alle samfund spillet en fundamental rolle. Overalt i eskimoområdet var en drengs første fangstpræstationer genstand for en offentlig ceremoniel anerkendelse.

Lighederne mellem den rigtige førstefangstfest og den symbolske førstefangstfest for småbørn er slående:

- a) Drengen/barnet er centrum i den ceremonielle handling.
- b) Alle tilstedeværende på bopladsen deltager i et rituelt måltid på drengens førstefangst / barnets symbolske førstefangst.
- c) Drengen/barnet deltager ikke selv i måltidet.
- d) Kødet får en rosende omtale.

Et foster, en del af en sæl eller en hel sæl kunne tjene som symbol på de fangst-dyr, som den lille dreng senere i livet forhåbentlig ville komme til at nedlægge rigtig mange af.

Denne symbolske fest, eller barsels-gilde, som Knud Rasmussen kaldte det, er »en ny«, af forskere hidtil overset overgangsrite.

Ved enhver tænkelig lejlighed var barnet centrum i de nordgrønlandske fangersamfund, og anledningerne til, at dets forældre inviterede alle beboere på pladsen til kaffe, var mangfoldige: Den første tand, der brød frem; det første hul, den lille sled på sin kamiksål, barnets 1/2-års fødselsdag o.s.v. Den symbolske førstefangstfest gav yderligere anledning til afveksling i hverdagen, hvor man kunne samles med det lille barn som midtpunkt.

Vi ser her, at i samtlige beskrivelser af denne rite er hovedpersonen en lille dreng, familiens håb og stolthed, den vordende fanger. I alle tilfælde er han familiens søn.

Det rituelle måltid på et barns symbolske førstefangst betød i alle disse eksempler en afveksling i hverdagen. Bopladsfæller samledes for at spise sammen. Her var en glimrende lejlighed til

fest og livsudfoldelse. Den symbolske førstefangstfest var en begivenhed, der drejede sig om én enkelt person – det lille barn, men den angik også hele samfundet.

Ved at deltage i den daglige tilværelse i perioder i de nordgrønlandske fangersamfund, således som jeg har gjort det, viser det sig, at det stadig kan lade sig gøre at 'opdage' noget nyt.

Selvom eskimoerne tilsyneladende er grundigt udforsket og litteraturen om dem overvældende, er det sidste ord

efter al sandsynlighed ikke sagt om den symbolske førstefangstfest for småbørn.

Ved at undersøge dette emne nærmere både i Grønland og i eskimoområderne i Canada og Alaska vil det måske være muligt at fremskaffe flere detaljer til at belyse denne skik.

Det er imidlertid klart, at nutildags er skikke og samværsformer fra det traditionelle eskimoiske samfund fortrængt og har ikke den samme indflydelse på hverdagen som for nogle generationer siden.

En dreng leger med urinblæren fra en sæl. Fot.: Regitze Margrethe Søby, Kuvdlorssuaq.

Litteratur:

- Birket-Smith, Kaj:* 1930, Contributions to Chipewyan Ethnology (Report of the Fifth Thule Expedition 1921–24, Vol. VI, No. 3, – Copenhagen).
- Christensen, Palle:* 1968, Overgangsriter (Jordens folk, 14. årg., nr. 2 – København).
- Jensen, Bent:* Pernarnek, den første fangst. (Jordens folk, 4. årg., nr. 2 – København).
- Ostermann, Holther:* 1938, Knud Rasmussen's Posthumous Notes on the Life and Doing of the

East-Greenlands in Olden Times (Meddelelser om Grønland, Bd. 109, Nr. 1 – København).

Petrussen, Peter: Peter Rasmussens beretning fra Kangâmiut, Sukkertoppen distrikt.

Pettit, George A.: 1946, Primitive Education in North America (University of California, Publications in American Archaeology and Ethnology).

Rasmussen, Knud: 1921, Myter og Sagn fra Grønland I. Østgrønlænderne (København).

Rasmussen, Knud: 1981, Inuit fortæller. Grønlandske Sagn og Myter III. Sydøstgrønland og Angmagsalik. (R. Søby, Bogan – København).